

## Per Broomé, Ann-Katrin Bäcklund, Christer Lundh & Rolf Ohlsson: *Varför sitter ”brassen” på bänken? eller Varför har invandrare så svårt att få jobb?*

SNS Förlag, Stockholm, 115 s, 1996

Syftet med den studie som avrapporteras i boken *Varför sitter ”brassen” på bänken?* är enligt förordet att få fram bättre svar på två frågor: Varför är det så svårt för invandrarna att få jobb? Vad kan göras för att ändra på detta? Ett annat syfte med undersökningen nämns längre fram (s 20), nämligen ”att kartlägga och analysera hur förändrade kompetenskrav i arbetslivet påverkar invandrades möjligheter att få löneanställning, att behålla jobben och att avancera inom verksamheten”. För att ta reda på detta genomfördes en intervjuundersökning med personalansvariga i fyrtio svenska företag och förvaltningar.

Först redogörs dock för de vanligaste förklaringarna till invandrarernas svaga arbetsmarknadsanknytning. Den ekonomiska krisen under 1990-talet anförs som en del-förklaring. Bristande eller svaga incitament att välja arbete framför bidrag nämns, men avskrivs som mindre viktig. Den tredje förklaringen är att diskrimineringen kan ha ökat. Men om så är fallet vet man inte säkert, eftersom diskriminering är svår att mäta. Som författarnas huvudhypotes anförs en kombination av två parallella processer: 1) det ökade ”kulturavståndet” mellan ”den stora massan av invandrare” och det svenska samhället; 2) förändringen av kompetenskraven i arbetslivet i riktning mot mer språklig och kulturspecifik kompetens.

Bristen på kulturspecifik social kompetens i svenska sammanhang (s 37) och arbetslivets omvandling och förändrade kompetenskrav blir de centrala utgångspunkterna för att förklara det svåra arbetsmarknadsläget för ”invandrarna”. Det hela blir problematiskt i och med att det inte görs någon ansats att operationalisera ”kulturavståndet” för olika grupper av invandrare. Vilka aspekter i en given grupps kulturella bakgrund skulle göra det svårt att tillägna sig den nödvändiga kompetensen i svenskt arbetsliv? Frågan ställs inte och blir därför utan svar. Man accepterar okritiskt påståenden om kulturspecifik social kompetens och faller in i kören av kulturaliserande generaliseringar, där ”deras kultur” oundvikligen görs till ett handikapp.

Visst, det är riktigt att kraven i arbetslivet har ändrats i samband med arbetslivets omvandling. Men är det för det första riktigt över hela linjen? Författarna refererar själva till en NUTEK-undersökning, som visat att långtifrån alla arbetsställen infört en ”flexibel arbetsorganisation”. Andra forskare har kommit till samma slutsats (Berggren, 1990; Schierup & Paulson, 1994). För det andra finns det anledning att undra vad man har för syn på invandrare och deras förmåga eller snarare oförmåga att tillägna sig den nödvändiga kompetensen för arbetslivets nya krav. Det handlar ju inte om, som

en av författarnas hypoteser låter, att deras kompetens omedelbart skall kunna utnyttjas i det svenska arbetslivet. Som RRV (1992:11) visat i en uppföljningsstudie av högutbildade invandrare, är chansen inte mycket större att få anställning ens efter fem år av svenskstudier och kompletterande utbildningar. Fem år kan knappast kallas för omedelbart. Frågan är då om inte arbetsgivarna i dagens arbetsmarknadsläge kan välja och vraka och ställa högre kompetenskrav på arbetskraften än vad som behövs för att utföra arbetsuppgifterna. Att så tycks vara fallet antyds i en av företagsintervjuerna (s 46). Kunskaper i svenska är naturligtvis viktiga. Men även här är frågan vad som egentligen menas med bra svenska och hur svensk kunskaper förhåller sig till kraven i arbetet. Det är helt otillfredställande att i generaliserande termer fastslå att invandrare har ett språkligt handikapp och att okritiskt acceptera sådana påståenden från de personalansvariga (s 52). Att sedan mycket finns att förbättra i svenskundervisningen är en helt annan fråga.

Överhuvudtaget blir företagsintervjuerna en frustrerande och förvirrande läsning. I stället för en systematisk och kritisk analys av intervjuerna, presenteras anekdotiska exempel och spridda erfarenheter, som skulle kunna passera i en reportagebok, men inte i en forskningsrapport. I intervjuer återges personalansvarigas såväl positiva som negativa erfarenheter av den invandrade arbetskraften. Men den fragmentariska bilden ger föga kunskap om i vilken omfattning invandrare varit en tillgång eller i vilken utsträckning det faktiskt brister i deras kommunikativa förmåga. I detta sammanhang är det intressant att invandrade kvinnor i äldreomsorg och sjukvård omtalas i positiva termer. Inom dessa människovårdande yrken, om någonstans, behövs det väl kommunikativ kompetens.

Det finns en hel del annat att förundras över. Tidigt i boken sägs att invandrades svårigheter att *få* arbete (s 13, min kursivering) återspeglas i ökande andelar förtidspensionerade invandrare. Men det är ju framför allt de som kom hit som arbetskraftsinvandrare – greker, jugoslaver och turkar – som hamnat i förtidspension efter mångårig arbetsmarknadsanknytning i tunga, monotona och förslitande jobb. Senare återkommer man i företagsintervjuerna till temat förtidspensioneringar. Det hävdas bl a att sydeuropeiska kvinnor beroende på hemländernas lägre pensionsålder upplever sin fysiska slitenhet mer påtaglig när de uppnått hemlandets normala pensionsålder. Detta påstående har syntts då och då i debatten, men har hittills inte belagts empiriskt, vilket heller inte görs i föreliggande rapport. Istället accepterar man okritiskt sådana påståenden från företagsintervjuerna och kommer därtill med kulturaliserande förklaringar om ålderdomens högre sociala status i invandrarernas kulturer. Kan en alternativ förklaring vara att de invandrade kvinnorna under årtal fastlåsts i förslitande jobb, att de inte bara *upplever* sin förslitenhet mer påtaglig, utan att de faktiskt *är* mer förslitna? Min forskning om invandrade kvinnor från bl a ex-Jugoslavien, Grekland och även Finland visar att kvinnorna vill arbeta kvar så länge det bara är möjligt, även när värken kräver regelbundna intag av smärtstillande tabletter (Knocke, 1986).

I bokens inledande avsnitt diskuteras två slags diskriminering: preferensdiskriminering och statistisk diskriminering. Preferensdiskriminering går ut på att arbetsgivaren helt enkelt föredrar en svensk framför en invandrare med samma eller högre kvalifikationer. Kvinnoforskningen har påvisat ett likartat fenomen inom sitt område nämligen att män föredrar män vid tjänsteställ-



ning och befordran, inte minst till högre positioner. Detta kallas homosocialitet. Svenska arbetsgivares preferens för att anställa svenska infödingar kan analogt kallas för etnosocialitet.

Vare sig det handlar om könspreferenser eller etniska preferenser, så är det till syvende och sist fråga om fördomar som riskerar att utmyнна i diskriminering. Även statistisk diskriminering, hur vetenskapligt begreppet än låter, handlar i grund och botten om fördomar. Arbetsgivarens negativa erfarenheter från några enstaka individer generaliseras till en hel etnisk grupp, som drabbas av för/dom, dvs döms ut på förhand.

Bokens kapitel 5 handlar om invandrarnas problem på arbetsmarknaden i teoretisk belysning. Enligt min mening är det en belysning av invandrades chanser på arbetsmarknaden i en moment-22 situation med hjälp av humankapitalteorin, signal- och filterteorin och sorteringsteorin. De brister invandrare sägs uppvisa beror inte på brister i formell skolutbildning utan i "bristande kunskaper i svenska språket, bristande kännedom om svenska förhållanden och kultur, för dålig kunskap om regelsystemet på arbetsmarknaden och i arbetslivet, tillkortakommanden som gör det extra svårt för invandrare att tillägna sig "on-the-job-training" och vidareutbildning i företagen och förvaltningarna" (s 80). Sedan kommer påståenden om att invandrare och i synnerhet flyktingar av olika anledningar inte är beredda att bära de psykiska och sociala kostnader det innebär att göra investeringar i "svenskhet".

Boken innehåller alltför många påståenden av detta och liknande slag utan att dessa underbyggs med empiriska forskningsresultat eller hållbar argumentering. Det som är allvarligt är att forskarna inte bara underblåser gamla myter utan skapar nya myter

om invandrades oöverstigliga kostnader att bli svenskar (s 89), som om det vore frågan om att invandrare kan, bör eller vill bli svenskar. Är det inte hög tid att inse att vi lever i ett nytt Sverige där 17 procent av befolkningen på ett eller annat sätt har invandrabakgrund? Skall inte detta få sätta sin prägel på arbetslivet och på samhället på ett självklart sätt utan att människor behöver avsäga sig sitt ursprung eller byta sitt namn? Det bör inte längre handla om den exotiske "brassen" som sitter på bänken och som skall tas in i laget. Det handlar om människor som hör hit, som har hemortsrätt, som är invånare, inte bara evigt stämplade invandrare.

Frågan om de invandrade befolkningsgruppernas svåra arbetsmarknadsläge måste tas på allvar. Situationen är inte ett invandrarproblem utan ett samhällsproblem, även om det är växande andelar av den invandrade befolkningen som måste bära arbetslöshetens bördor. Det värde jag tillmäter boken handlar främst om att den vid en kritisk läsning avslöjar det fördomsfulla och etnocentriska bemötandet invandrare ofta konfronteras med på arbetsmarknaden. De åtgärder som borde sättas in, och där bör forskningen ta ett förutsättningslöst ansvar, är i första hand sådana som avlivar myter och generaliserande föreställningar om "invandrarna" och ersätter dem med mer nyanserade beskrivningar. Det är dags att sätta stopp för de stereotypier, fördomar och etnocentriska synsätt som hindrar de invandrade befolkningsgrupperna från att få en rättvis chans, varken mer eller mindre, på arbetsmarknaden.

**Wuokko Knocke**  
Arbetslivsinstitutet

## Referenser

- Berggren C (1990) *Det nya bilarbetet*. Arkiv avhandlingsserie nr 32, Arkiv förlag, Lund.
- Knocke, W (1986) *Invandrade kvinnor i lönearbete och fack*. Arbetslivscentrum, Stockholm.
- RRV (1992:11) *Utländsk kompetens ett resurstillskott till arbetsmarknaden*. Riksrevisionsverket, Stockholm.
- Schierup, C-U & Paulson, S (red) (1994) *Arbetets etniska delning*. Carlssons, Stockholm.